

**Joanna Marszałek-
-Kawa (red.),
W kierunku azjatyckiego
przywództwa,
Wydawnictwo Adam
Marszałek, Toruń
2012, ss. 468**

Wraz ze wzrostem znaczenia państw azjatyckich na arenie międzynarodowej pojawiają się nowe problemy związane z ich wpływem na treść globalnej polityki. Wymagają one pogłębionych analiz i krytycznej refleksji, które pozwolą zrozumieć przypisywany im przez uczonych — choćby na łamach recenzowanego tomu — status we współczesnym świecie, a także wynikające z niego konsekwencje dla rzeczywistości politycznej. W tym też kierunku poszli autorzy i redaktor — Joanna Marszałek-Kawa, książkę pt. „W kierunku azjatyckiego przywództwa”, z serii wydawniczej „Biblioteka Azji i Pacyfiku”.

Publikację otwiera krótki, lecz znakomity wstęp przygotowany przez J. Marszałek-Kawę, w którym badaczka zarysowała cele opracowania oraz omówiła najważniejsze tezy zawarte w poszczególnych tekstach.

Warto nadmienić, że tom składa się z dwudziestu studiów zawiera-

jących przedstawienia sytuacji wybranych państw azjatyckich, np. Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), Turcji, Indii oraz omówienia zagadnień dotyczących zwłaszcza: współczesnej polityki — przy czym autorzy zaprezentowali zwłaszcza polską, rzadziej azjatycką perspektywę jej ujęcia¹, dążeń do zwiększenia potencjału: gospodarczego, militarnego, politycznego państw azjatyckich oraz

¹ Por. np. G. Schmidt, *Asia, Europe, North America, and the „Asian Capitalist Miracle”*. *Changing „Power Cycles” and Evolving Roles in Regional and International Structures*, „International Political Science Review / Revue internationale de science politique” 2003, vol. 24, nr 1, s. 67–81; G. M. Spreitzer, K. Hopkins Perttula, K. Xin, *Traditionality Matters: An Examination of the Effectiveness of Transformational Leadership in the United States and Taiwan*, *Journal of Organizational Behavior* 2005, vol. 26, nr 3, s. 205–227; S. M. Naaseem, *Globalisation, Technology, and Asian Economic Growth*, „The Pakistan Development Review” 1999, vol. 37, nr 4, s. 635–659; H.-K. Chey, *The Changing Political Dynamics of East Asian Financial Cooperation. The Chiang Mai Initiative*, „Asian Survey” 2009, vol. 49, nr 3, s. 450–467; D. Knights, M. O’Leary, *Leadership, Ethics and Responsibility to the Other*, „Journal of Business Ethics” 2006, vol. 67, nr 2, s. 125–137; A. Hira, *Should Economists Rule the World? Trends and Implications of Leadership Patterns in the Developing World, 1960–2005*, „International Political Science Review / Revue internationale de science politique” 2007, vol. 28, nr 3, s. 325–360; K. A. Erturk, *Overcapacity and the East Asian Crisis*, „Journal of Post Keynesian Economics” 2001/2002, vol. 24, nr 2, s. 253–275; D. C. Hellmann, *A Decade After the Asian Financial Crisis: Regionalism and International Architecture in a Globalized World*, „Asian Survey” 2007, vol. 47, nr 6, s. 834–849; R. Cruz De Castro, *The 1997 Asian Financial Crisis and the Revival of Populism/Neo-Populism in 21st Century Philippine Politics*, „Asian Survey” 2007, vol. 47, nr 6, s. 930–951; M. Yuki, *Intergroup Comparison versus Intragroup Relationships. A Cross-Cultural Examination of Social Identity Theory in North American and East Asian Cultural Contexts*, „Social Psychology Quarterly” 2003, vol. 66, nr 2, s. 166–183.

ich konsekwencji, związków Unii Europejskiej (UE) z regionem Azji, dostępu UE do surowców energetycznych w Azji Centralnej, partnerstwa i współpracy UE z państwami Azji Środkowej i Kaukazu Południowego. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na trudne do przecenienia próby umiejscowienia potęg azjatyckich w polityce UE.

Eugeniusz Jendraszczyk w pierwszym obszernym rozdziale pt. „Azja XXI wieku na drodze do przywództwa w świecie o nowym porządku” dał pogląd na przyczyny i istotę nowego postrzegania globalnego bezpieczeństwa. Warto jednak przy tym dodać, iż pewną słabością wywodu jest incydentalne opieranie jego treści na referencjach do pojęć skrajnie nielogicznych oraz pleonazmów² np.: „dotychczasowy dwubiegunowy podział świata”³ lub uprzednio niezoperacjonalizowanych, jak np. „świat o nowym łądzie”⁴. Interesująca jest deskrypcja strategii Rosji, zwłaszcza w odniesieniu do refleksji Aleksandra Dugina⁵ — dalej błęd-

nie nazwanego „Dubinem”⁶, choć brakuje w tym kontekście przywołania choćby najważniejszych opracowań z literatury światowej⁷. Docenić należy jednak syntetyczne ujęcie zagadnień dotyczących transformacji Układu o bezpieczeństwie

zbiorowym oraz charakterystykę Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Inspirujące do dalszych badań są wnioski autora, z którymi warto się zapoznać.

Ciekawy jest tekst pt. „Wiek Azji? Mityczny Początek a wzrost znaczenia państw azjatyckich w XXI wieku” autorstwa Patryka Wawrzyńskiego. Po zapoznaniu z wprowadzeniem do niego, nasuwa się jednakże pewna konstatacja, otóż jak

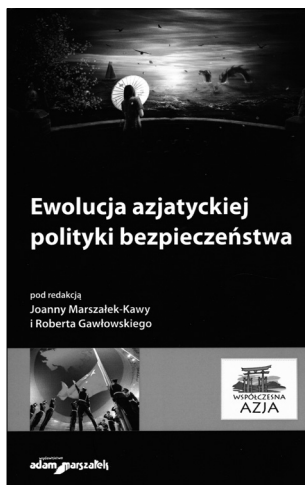
na artykuł naukowy zbyt często pojawia się w nim zwrot: „wydaje mi się”⁸. Podważa to status opracowania. Pomijając to, trzeba zwrócić uwagę na to, że autor bardzo dobrze wyjaśnił pojęcia zaadaptowane na potrzeby rozwiązania problemu sformułowanego we wstępie. Niemniej pewną wątpliwość wzbudza jego uzasadnienie: „I chciałbym właśnie odpowiedzieć (częściowo) na pytanie: czy XXI wiek może być Wiekiem Azji? [...]”

sponse, „Harvard Ukrainian Studies” 2001, vol. 25, nr 1/2, s. 91–127.

⁶ E. Jendraszczyk, op. cit., s. 44.

⁷ Zob. np.: D. Shlapentokh, *Dugin Eurasianism: A Window on the Minds of the Russian Elite or an Intellectual Ploy?*, „Studies in East European Thought” 2007, vol. 59, nr 3, s. 215–236.

⁸ Zob. np. P. Wawrzyński, *Wiek Azji? Mityczny Początek a wzrost znaczenia państw azjatyckich w XXI wieku*, [w:] *W kierunku azjatyckiego przywództwa...*, op. cit., s. 48, 49.

² Zob. np.: R. Bäcker, *Nietradycyjna teoria polityki*, Toruń 2011, s. 83.

³ E. Jendraszczyk, *Azja XXI wieku na drodze do przywództwa w świecie o nowym porządku*, [w:] *W kierunku azjatyckiego przywództwa*, red. J. Marszałek-Kawa, Toruń 2012, s. 7.

⁴ Ibidem.

⁵ Zob. polemikę w zakresie przedstawionego przez autora stanowiska: A. Shekhovtsov, A. Umland, *Is Aleksandr Dugin a Traditionalist? „Neo-Eurasianism” and Perennial Philosophy*, „Russian Review” 2009, vol. 68, nr 4, s. 662–678; J. B. Dunlop, *Aleksandr Dugin’s „Neo-Eurasian” Textbook and Dmitrii Trenin’s Ambivalent Re-*

Nie mam zamiaru rozpatrywać zmian demograficznych, ekonomicznych czy militarnych (dlatego odpowiem tylko częściowo), lecz skoncentrować się na kwestii kulturowego uzasadnienia dla takiego porządku świata⁹. I cel ten badacz z powodzeniem, w sposób interesujący, opierając się na bogatej bazie źródłowej zrealizował. Na uwagę zasługują także autorskie wykresy dobrze ilustrujące zaprezentowane w tekście kwestie.

Artykuł Krzysztofa Derenia pt. „Stosunki UE–Azja. Wzrost znaczenia Azji we współczesnym świecie” ma charakter raczej deskryptywny i zawiera nieco kontrowersyjnych poglądów godnych polemiki, co należy uznać za walor zaprezentowanego ujęcia, jak np. „Świat zmniejszył się do rozmiarów globalnej wioski”⁹. Niemniej jednak przedstawione przez autora dane wymagają uzupełnienia o źródła, z których je zaczerpnął i przywołania stanowisk obecnych chociażby w podstawowej, najważniejszej literaturze światowej¹⁰.

⁹ Zob. K. Dereń, *Stosunki UE–Azja. Wzrost znaczenia Azji we współczesnym świecie*, [w:] ibidem, s. 69.

¹⁰ Zob. np. Y. Kuştepe, *Income Inequality, Growth, and the Enlargement of the European Union*, „Emerging Markets Finance & Trade” 2006, vol. 42, nr 6, s. 77–88; V. Bachmann, J. D. Sidaway, „Zivilmacht Europa”: *A Critical Geopolitics of the European Union as a Global Power*, „Transactions of the Institute of British Geographers. New Series” 2009, vol. 34, nr 1, s. 94–109. W kontekście zaprezentowanego wątku ekonomicznego zob.: N. Hamilton-Hart, *Asia's New Regionalism: Government Capacity and Cooperation in the Western Pacific*, „Review of International Political Economy” 2003, vol. 10, nr 2, s. 222–245; B. Yeşilada, B. Efirid, P. Noordijk, *Competition among Giants: A Look at How Future Enlargement of the European Union Could Affect Global Power Transition*, „International Studies Review” 2006, vol. 8, nr 4, s. 607–622; J. Rosel, *The European Union: A Model for Regional Co-operation*

Na uwagę zasługuje artykuł autorstwa Beaty Goworko-Składanek pt. „Partnerstwo i współpraca Unii Europejskiej z państwami Azji Środkowej i Kaukazu Południowego. Analiza dokumentów Unii Europejskiej”. Uczona z wielką precyzją nakreśliła na jego łamach ramy prawne partnerstwa i współpracy między UE a państwami Kaukazu Południowego i Azji Środkowej. Omówiła inicjatywy UE skierowane do państw Kaukazu Południowego i Azji Środkowej. Przeanalizowała również główne założenia wybranych umów, cele partnerstwa, dziedziny współpracy, zagadnienia związane z: Europejską Polityką Sąsiedztwa, działaniem Europejskiego Instrumentu Partnerstwa i Sąsiedztwa, Strategią UE dla Azji Środkowej, „Synergią Czarnomorską”, Partnerstwem Wschodnim. Zasygnalizowała i uzasadniła potrzebę dialogu politycznego. Wywód badaczki jest klarowny i przejrzysty, funkcjonalne są też autorskie tabele ilustrujące przedstawione dane. Swoiste jego uzupełnienie stanowi równie dobry i oparty na bogatej bazie źródłowej tekst autorstwa Izabeli Borucińskiej-Dereszkiewicz, pt. „Potęgi azjatyckie w polityce UE”.

Oksana Voytyuk w artykule pt. „Potencjał energetyczny centralnoazjatyckich państw oraz interesy wybranych państw w regionie” przedstawiła przekonujące argumenty przemawiające za stanowiskiem, iż wpływy UE w regionie Azji Centralnej są bardzo słabe¹¹. Poza krytyką istniejących strategii współpra-

in South Asia?, „Economic and Political Weekly” 1996, vol. 31, nr 49, s. 3169–3173.

¹¹ Por. np. S. Bouzarovski, *East-Central Europe's Changing Energy Landscapes: A Place for Geography*, „Area” 2009, vol. 41, nr 4, s. 452–463; J. Rolfe, *Regional Security for the Asia-Pacific: Ends and Means*, „Contemporary Southeast Asia” 2008, vol. 30, nr 1, s. 99–117.

cy stron, autorka zaproponowała — co szczególnie cenne, i co należy wyraźnie podkreślić — własne rozwiązania.

Obszerny tekst Adriana Szumowskiego pt. „Definicje siły w azjatyckich szkołach stosunków międzynarodowych” jest trudny w odbiorze z uwagi na to, że został napisany językiem potocznym, np. „Wachlarz odnosi się do różnorodność [zapis oryginalny — przyp. J.R.] nagród i kar, które użytkownik może zaferować «celowi»”¹² i zawiera wiele powtórzeń, np. „Odpowiedź na pytanie «Czy XXI wiek należy do Azji?» jest niezwykle trudna. Z jednej strony widać wyraźnie niezwykle szybki rozwój całego kontynentu: najpierw szybki start Japonii w pierwszej połowie XX wieku, następnie Azja Południowo-Wschodnia oraz Chiny a na końcu Indie [zapis oryginalny — przyp. J.R.]”¹³. Wątpliwości wzbudza także część metodologiczna, w ramach której autor stwierdził m.in.: „W trakcie pracy zostaną postawione następujące hipotezy. Po pierwsze, pojmowanie siły kształtowane jest przez doświadczenia historyczne, uwarunkowania społeczne oraz przekonania filozoficzno-religijne danej społeczności. Po drugie, w Azji czynniki te są odmienne od europejskich, doprowadziły więc do sformułowania odmiennych definicji siły. Po trzecie wreszcie, wpływ intelektualny zachodnich szkół stosunków międzynarodowych, które dominowały zwłaszcza w okresie istnienia wielkich imperiów kolonialnych zmalał na tyle, że można mówić o zupełnie odrębnych podejściach do tej dyscypliny, przynajmniej

w dwóch przypadkach: Indii i Chin. Ich opisy zostaną oparte na analizie najważniejszych czynników je kształtujących”¹⁴. Niemniej sam pomysł zestawienia różnych sposobów definiowania siły jest interesujący. Jego realizacja wymaga jednak przemyślenia zwłaszcza brzmienia problemów badawczych.

Małgorzata Pietrasiak w interesującym tekście pt. „Relacje Chin–ASEAN. Polityczny kontekst współpracy” skoncentrowała się na ukazaniu czynników, które nadały nowy kształt związkowi ChRL z regionem Azji Południowo-Wschodniej. Uczona szczególną uwagę zwróciła na istotny współcześnie aspekt bezpieczeństwa¹⁵, zwłaszcza na kwestię jego budowy. Dała także pogląd na: kierunki i etapy współpracy na linii Chin–ASEAN oraz konflikt na Morzu Południowo-Wschodnim i próby jego rozwiązania za pośrednictwem ASEAN. To wartościowy poznawczo tekst, który zawiera wiele interesujących konstatacji na temat współczesnej polityki globalnej.

Artykuł pt. „Stosunki polityczne Polski i współpraca z krajami Azji-Pacyfiku, Australią i Nową Zelandią” autorstwa Marceliego Burdelskiego został poświęcony polskiej polityce zagranicznej. Pew-

¹⁴ Ibidem, s. 194–195.

¹⁵ Zob. J. Marszałek-Kawa (red.), *Is the 21st Century the Age of Asia? Deliberations on Security*, Toruń 2012, ss. 250; eadem (red.), *Azjatyckie życie gospodarcze na początku XXI wieku*, Toruń 2012, ss. 457; eadem (red.), *Is the 21st century the age of Asia? Deliberations on Economy*, Toruń 2012, ss. 178; eadem (red.), *Is the 21st century the age of Asia? Deliberations on Politics*, Toruń 2012, ss. 291; eadem (red.), *Is the 21st century the age of Asia? Deliberations on Culture and Education*, Toruń 2012, ss. 307; eadem (red.), J. Węglowska, E. Kaja-Pilas, *Kulturowe i edukacyjne problemy rozwoju współczesnej Azji*, Toruń 2012, ss. 544; J. Marszałek-Kawa, R. Gawłowski (red.), *Ewolucja azjatyckiej polityki bezpieczeństwa*, Toruń 2012, ss. 448.

¹² A. Szumowski, *Definicje siły w azjatyckich szkołach stosunków międzynarodowych*, [w:] *W kierunku azjatyckiego przywództwa...*, op. cit., s. 234.

¹³ Ibidem, s. 194.

ną jego słabością jest brak przypisów do źródeł, z jakich autor zaczerpnął dane liczbowe, którymi zobrazował swój — skądinąd niezwykle interesujący — wywód. Wartościowe poznawczo jawią się konstatacje w zakresie omówienia: zaangażowania Polski w operacje pokojowe w Azji w regionie Pacyfiku oraz stosunków z parlamentami Azji Wschodniej i Pacyfiku.

Krzysztof Kozłowski z kolei bardzo wnikliwie, opierając się na najważniejszej światowej literaturze przedmiotu przeanalizował znaczenie państw poradzieckiej Azji Centralnej we współczesnej polityce ChRL w studium pt. „Państwo Środka a Nowy Jedwabny Szlak. Poradziecka Azja Centralna i Xinjiang w polityce ChRL”. To warty polecenia i ciekawy artykuł.

Michał Lubina przedstawił stosunki ChRL z Rosją w krótkiej, ale zasobnej w interesujące wnioski¹⁶, rozprawie pt. „ChRL w polityce rosyjskiej. Między realpolitik a myśleniem życzeniowym”. Autor ocenił słabe i mocne strony podmiotów stosunków międzynarodowych¹⁷, zwłaszcza stan ich różnorodnych zasobów, jednocześnie wskazując na kierunki ewolucji ich współpracy. Konkluzje zamieszczone w końcowej części tekstu jawią się jako inspirujące dla czytelników zainteresowanych tą tematyką. Inny aspekt polityki zagranicznej ChRL zaprezentowała natomiast Dagmara Suberlak, koncentrując się na ich stosunkach ze

Stanami Zjednoczonymi w okresie prezydentury George’a W. Busha i Baracka Obamy, w tekście, którego niestety nie można uznać za nowatorski, pt. „Współczesne stosunki bilateralne Chiny–USA. Współzawodnictwo czy współpraca”. Pomimo że tytuł ten sugeruje istnienie problemu badawczego, trudno doszukać się w artykule jego werbalizacji, czy próby falsyfikacji jakiegokolwiek hipotezy. Ma on bowiem raczej charakter wyłącznie deskryptywny, brakuje krytycznego spojrzenia na przywołane z literatury przedmiotu tezy. Ich selektywny dobór nie został uzasadniony, przy czym autorka nie przeanalizowała źródeł i nie sięgnęła do najważniejszych opracowań literatury światowej¹⁸.

Innemu aspektowi polityki globalnej poświęciła Joanna Maj studium pt. „Współczesne relacje amerykańsko-indyjskie”, mianowicie omówiła w sposób

¹⁸ Zob. np. B. Zhang, *The Security Dilemma in the U.S.–China Military Space Relationship*, „Asian Survey” 2011, vol. 51, nr 2, s. 311–332; Ch. P. Twomey, *Missing Strategic Opportunity in U.S. China Policy since 9/11: Grasping Tactical Success*, „Asian Survey” 2007, vol. 47, nr 4, s. 536–559; X. E. Xu, *Performance of Securities Investment Funds in China*, „Emerging Markets Finance & Trade” 2005, vol. 41, nr 5, s. 27–42; M. Kherallah, J. Beghin, *U.S. Trade Threats: Rhetoric or War?*, „American Journal of Agricultural Economics” 1998, vol. 80, nr 1, s. 15–29; G. Wu, *China in 2010*, „Asian Survey” 2011, vol. 51, nr 1, s. 18–32; A. B. Kennedy, *China’s Perceptions of U.S. Intentions toward Taiwan: How Hostile a Hegemon?*, „Asian Survey” 2007, vol. 47, nr 2, s. 268–287; G. E. Osland, S. T. Cavusgil, *Performance Issues in U.S.–China Joint Ventures*, „California Management Review” 1996, vol. 38, nr 2, s. 106–130; A. L. Friedberg, *The Future of U.S.–China Relations: Is Conflict Inevitable?*, „International Security” 2005, vol. 30, nr 2, s. 7–45; Ch.-P. Chung, *Japan’s Involvement in Asia-Centered Regional Forums in the Context of Relations with China and the United States*, „Asian Survey” 2011, vol. 51, nr 3, s. 407–428.

¹⁶ Por. z perspektywą amerykańską: R. K. Herrmann, *American Perceptions of Soviet Foreign Policy: Reconsidering Three Competing Perspectives*, „Political Psychology” 1985, vol. 6, nr 3, s. 375–411.

¹⁷ Por. T. S. Mowle, *Worldviews in Foreign Policy: Realism, Liberalism, and External Conflict*, „Political Psychology” 2003, vol. 24, nr 3, s. 561–592.

syntetyczny — jak wskazuje sam tytuł — historię najnowszej stosunków Stanów Zjednoczonych z Indiami¹⁹. Warto rozważyć autorki interesującą argumentację stwierdzenia, że partnerstwo USA i Indii zasługuje na szczególną uwagę ze względu na to, że ma szansę zyskania miana jednego z najważniejszych w kontekście rozwoju stosunków międzynarodowych w XXI wieku sojuszy.

Przemysław Osiewicz z kolei podjął ceną w obliczu istnienia niewielkiej liczby opracowań i wagę problemu, próbę odpowiedzenia na pytanie zawarte w tytule rozprawy: „Stosunki chińsko-irańskie na początku XXI wieku: pragmatyczna współpraca czy strategiczny sojusz?”. Skoncentrował się głównie na eksplikacji uwarunkowań stosunków chińsko-irańskich po II wojnie światowej²⁰, a także komparatystyce kierunków i celów polityki zagranicznej ChRL i Islamskiej Republiki Iranu. Są to niewątpliwie ciekawe poznawczo ujęcia. Warto rozważyć je w kontekście niezwykle interesującego studium Wojciecha Ruchniewicz pt. „Koncept «zachowania twarzy» w aspekcie polityki zagranicznej ChRL”.

¹⁹ Por. uwagi nt. obecnej polityki Indii: I. Hall, *India's New Public Diplomacy: Soft Power and the Limits of Government Action*, „Asian Survey” 2012, vol. 52, nr 6, s. 1089–1110S; S. Sharma, *India in 2010*, „Asian Survey” 2011, vol. 51, nr 1, s. 111–124; S. Ramaswamy, *Maps and Mother Goddesses in Modern India*, „Imago Mundi” 2001, vol. 53, s. 97–114; M. M. Bouton, *India's Problem Is Not Politics*, „Foreign Affairs” 1998, vol. 77, nr 3, s. 80–93; K. Navaneetham, *The Influence of Cohort Effects on Mortality Trends in India: Role of Economic Factors*, „Population Research and Policy Review” 1993, vol. 12, nr 2, s. 159–176; D. Mistry, *Diplomacy, Domestic Politics, and the U.S.–India Nuclear Agreement*, „Asian Survey” 2006, vol. 46, nr 5, s. 675–698.

²⁰ Zob. także: M. M. Milani, *Tehran's Take: Understanding Iran's U.S. Policy*, „Foreign Affairs” 2009, vol. 88, nr 4, s. 46–62.

Artykuł pt. „Geopolityczne i geostrategiczne znaczenie Turcji wobec UE” autorstwa Ramazana Asrlana jest trudny w odbiorze z uwagi na to, że autor nie zdefiniował we wstępie sformułowań ważnych w kontekście jego recepcji, tj. „geopolityczne znaczenie” oraz „geostrategiczne znaczenie”. Przyczyniło się to do rozmycia i zaciemnienia jego treści, uczynienia z predykatów „geopolityczne”/„geostrategiczne” etykiety o charakterze aksjomatycznym gwoli ich instrumentalnego wykorzystywania w celu wyjaśniania polityki państw oraz obranego stanowiska²¹, np. „Patrząc na Turcję pod kątem geopolitycznym widać...”²². Niemniej sam wywód oraz zaprezentowane w jego ramach wątki są nowe i ciekawe²³. Jako pewne uzupełnienie tekstu R. Asrlana należy potraktować rozprawę autorstwa Kingi Smoleń pt. „Geopolityczna pozycja Turcji w pozimnowojennym systemie międzynarodowym”. Nie jest on jednak wolny od zarzutów postawionych tekstowi go poprzedzającemu, a przy tym autorka bazowała jedynie na opracowaniach, w związku z czym trudno odnaleźć w nim nowe argumenty czy wnioski. Niemniej z uwagi na jego syntetyczny charakter może on posłużyć jako wprowadzenie do tematu.

Wyrazy uznania należą się nie tylko autorom tekstów, ale przede wszystkim

²¹ Zob. szerzej uwagi: J. Rak, *Aksjomatyczny charakter geopolityczności w dyskursie sejmowym. Analiza zjawiska predykatów konstruujących językowy obraz geopolityki na przykładzie stenogramów z posiedzeń Sejmu RP VII kadencji*, „Pro Fide Rege et Lege” 2012, nr 1(70), s. 70–87.

²² R. Asrlan, *Geopolityczne i geostrategiczne znaczenie Turcji wobec UE*, [w:] *W kierunku azjatyckiego przywództwa...*, op. cit., s. 400.

²³ Por. S. Togan, *Opening up the Turkish Economy in the Context of the Customs Union with EU*, „Journal of Economic Integration” 1997, vol. 12, nr 2, s. 157–179.

redaktor niniejszego tomu, J. Marszałek-Kawie za zebranie tak różnorodnych i interesujących studiów dotyczących dylematów związanych ze znaczeniem Azji w XXI w. Stanowią one prezentację różnych punktów widzenia, a także dotykają rozmaitych aspektów oraz obliczy państw posiadających szczególną rangę

we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Jest to zajmująca i inspirująca do dalszych rozważań monografia godna polecenia wszystkim czytelnikom, których interesuje problematyka azjatyckiego przywództwa.

Joanna Rak (Toruń)

